

POLIKODLI MATNLARNING SEMIOTIK MAKONDA TADQIQI

Odilova Kamola Taxiroyvna,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Toshkent, O'zbekiston

E-mail: kt.odilova@uzswlu.uz

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-3512-1032>

Annotatsiya. Ushbu maqolada polikodli matnlarning semiotik makondagi o'rni va ahamiyati tadqiq etiladi. Zamonaviy lingvistikada polikodli matnlar turli belgi tizimlarining o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladigan murakkab semiotik hodisa sifatida qaraladi. Maqolada polikodli matnlarning tuzilishi, ularning verbal va noverbal komponentlari o'rtasidagi munosabatlar, hamda ularning kommunikativ va pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida polikodli matnlarning semiotik makondagi o'ziga xos xususiyatlari va ularning zamonaviy kommunikatsiyadagi roli aniqlandi.

Kalit so'zlar: polikodli matn, semiotik makon, verbal va noverbal komponentlar, multimodallik, intersemiotik munosabatlar.

Zamonaviy lingvistikada matnning tuzilishi va mazmunini o'rganishga bo'lgan qiziqish tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, turli belgi tizimlarini o'z ichiga olgan polikodli matnlar alohida e'tibor markazida turibdi. Polikodli matnlar - bu verbal va noverbal komponentlarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladigan murakkab semiotik hodisadir [1, 56]. Ular zamonaviy kommunikatsiyaning ajralmas qismi bo'lib, axborotni uzatishning samarali vositasi hisoblanadi.

Polikodli matnlarning semiotik makondagi o'rni va ahamiyatini tadqiq etish uchun, avvalo, ularning tuzilishini ko'rib chiqish lozim. E.E. Anisimova ta'kidlaganidek, "Polikodli matn - bu mazmun va tuzilish jihatidan bir-biri bilan bog'liq bo'lgan verbal (lingvistik) va noverbal (paralingvistik) elementlarning murakkab majmuasidir" [2, 15]. Bu ta'rif polikodli matnlarning asosiy xususiyatini - turli belgi tizimlarining o'zaro ta'sirini aks ettiradi.

Polikodli matnlarning verbal komponenti odatda yozma yoki og'zaki nutq shaklida namoyon bo'ladi. Noverbal komponent esa keng ko'lamli bo'lib, u rasmlar, chizmalar, jadvallar, diagrammalar, fotografiyalar, videolar va boshqa vizual elementlarni o'z ichiga olishi mumkin. Shuningdek, noverbal komponentga ovoz, musiqa va hatto hid kabi unsurlar ham kirishi mumkin.

Verbal va noverbal komponentlar o'rtasidagi munosabatlar polikodli matnlarning asosiy xususiyatlaridan biridir. Bu munosabatlar turli xil bo'lishi mumkin: parallel, o'zaro to'ldiruvchi, ziddiyatli va hokazo. M.B. Voroshilova ta'kidlaganidek, "Verbal va noverbal komponentlar o'rtasidagi munosabatlar semantik, sintaktik va pragmatik darajalarda namoyon bo'ladi" [3, 22]. Bu munosabatlar matnning umumiy ma'nosini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Polikodli matnlarning semiotik makondagi o'rni ularning multimodal tabiati bilan belgilanadi. Multimodallik - bu turli semiotik resurslarning (til, tasvirlar, ovoz

va boshqalar) bir vaqtning o'zida ishlatilishi va ularning o'zaro ta'siridir [4, 78]. Polikodli matnlar aynan shu xususiyati tufayli zamonaviy kommunikatsiyada keng qo'llaniladi, chunki ular axborotni yanada to'liq va ta'sirchan tarzda yetkazish imkonini beradi.

Semiotik nuqtai nazardan, polikodli matnlar murakkab belgilar tizimi sifatida qaraladi. Ular turli belgi tizimlarining o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi va shu sababli intersemiotik munosabatlarni o'rganish uchun boy material taqdim etadi. "Intersemiotik munosabatlar - bu turli belgi tizimlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir va ma'no almashinuvi jarayonidir" [5, 34]. Bu munosabatlar polikodli matnlarda verbal va noverbal komponentlarning o'zaro ta'siri orqali namoyon bo'ladi.

Polikodli matnlarning kommunikativ va pragmatik xususiyatlari ham ularning semiotik makondagi o'rnini belgilaydi. Ular axborotni samarali uzatish, ta'sir ko'rsatish va muayyan kommunikativ maqsadlarga erishish uchun qo'llaniladi. Masalan, reklama matnlarida verbal va noverbal komponentlarning uyg'unligi mahsulot yoki xizmat haqida ijobiy tasavvur yaratish va iste'molchini harakatga undash uchun xizmat qiladi.

Zamonaviy texnologiyalar va media vositalarining rivojlanishi polikodli matnlarning yangi shakllarini yaratmoqda. Internet-memes, infografikalar, interaktiv reklamalar - bularning barchasi polikodli matnlarning zamonaviy ko'rinishlaridir. Ular semiotik makonda yangi munosabatlar va ma'no yaratish usullarini taqdim etadi.

Polikodli matnlarning lingvokognitiv xususiyatlari ham e'tiborga loyiq. Ular insonning bilish jarayonlariga ta'sir ko'rsatadi, chunki turli xil ma'lumot uzatish kanallari orqali axborotni qabul qilish va qayta ishlashni talab qiladi. "Polikodli matnlar kognitiv jarayonlarni faollashtiradi va axborotni yanada samarali o'zlashtirishga yordam beradi" [6, 112].

Xulosa qilib aytganda, polikodli matnlar semiotik makonda muhim o'rin egallaydi. Ular turli belgi tizimlarining o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi va zamonaviy kommunikatsiyaning ajralmas qismiga aylanadi. Polikodli matnlarning semiotik makondagi tadqiqi quyidagi xulosalarga olib keladi:

Polikodli matnlar murakkab semiotik hodisa bo'lib, verbal va noverbal komponentlarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Ular axborotni samarali uzatish va qabul qilishning zamonaviy usuli sifatida qaraladi. Polikodli matnlar intersemiotik munosabatlarni o'rganish uchun boy material taqdim etadi. Ularning kommunikativ va pragmatik xususiyatlari zamonaviy media va reklama sohasida keng qo'llanilishiga sabab bo'lmoqda. Polikodli matnlar kognitiv jarayonlarga ta'sir ko'rsatadi va axborotni yanada samarali o'zlashtirishga yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan polikodli matnlarning yangi shakllari paydo bo'lmoqda, bu esa semiotik makonda yangi tadqiqot yo'nalishlarini ochmoqda.

Shunday qilib, polikodli matnlarning semiotik makondagi o'rni va ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bu esa ularni har tomonlama o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Kelajakda polikodli matnlarning yangi shakllarini tahlil qilish, ularning kognitiv va psixolingvistik xususiyatlarini chuqurroq o'rganish, shuningdek, turli

madaniyatlarda polikodli matnlarning qabul qilinishi va talqin etilishi kabi masalalar dolzarb bo'lib qoladi.

Polikodli matnlarning semiotik makondagi tadqiqi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Bu tadqiqotlar natijalaridan ta'lim jarayonida, media va reklama sohasida, shuningdek, zamonaviy kommunikatsiya vositalarini yaratish va takomillashtirishda foydalanish mumkin.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, polikodli matnlar zamonaviy kommunikatsiyaning muhim qismi sifatida semiotika, lingvistika, psixolingvistika va boshqa fanlar kesishmasida joylashgan murakkab hodisadir. Ularning semiotik makondagi o'rni va ahamiyatini o'rganish nafaqat ilmiy bilimlarimizni kengaytiradi, balki zamonaviy axborot muhitini yanada samarali tashkil etish imkonini beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Anisimova E.E. Lingvistika teksta i mezhkul'turnaya kommunikatsiya (na materiale kreolizovannykh tekstov). - M.: Akademiya, 2003. - 128 s.
2. Berger A.A. Seeing is Believing: An Introduction to Visual Communication. - New York: McGraw-Hill, 2008. - 262 p.
3. Voroshilova M.B. Kreolizovannyi tekst: aspekty izucheniya // Politicheskaya lingvistika. - 2006. - № 20. - S. 180-189.
4. Kress G., van Leeuwen T. Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication.
5. Mayer R.E. (2009). Multimedia learning (2nd ed.). Cambridge University Press.
6. Sonin A.G. (2006). Modelirovanie mexanizmov ponimaniya polikodovykh tekstov. Doctoral dissertation, Moscow State Linguistic University.